

TARJÁN TAMÁS

Ötös fokozat

■ VASZILIJ SZIGARJEV: FEKETE TEJ ■

Fiatal, hidrogéntől szőke nő, estélyi melegítőalsóban, kurta műbundájára büszkén. Fiatal, kopaszodó férfi, nem a cuccokra megy rá, de cigi, rágó van a zsebében, mani is az övtáskájában. Ki ne találkozott volna már velük? Sötétben arról ismerhetők fel, hogy zizegnek, füstölnek, rágnak, és százötven szóval is megértetik magukat. Most éppen Moszkvából a nagy orosz haza eldugott szegletébe ruccant vándor árusok, akik ingyen osztogatott tajvani kenyérpírtóval házaltak (csak szállítási díjként kell perkálnia kétszázat a vevőnek), s a lepusztult állomásról indulnának haza, ha nem kellene órákat várni az elektricskára. Szantner Anna (Sura) folyton úgy rázogattja a kézfejét, mintha hatalmas műkörmein sohasem akarna megszáradni a feltett vörös lakk. Kislányosan-énekklősen beszél, műveletlenségének gurgulái egy csapost is megtaníthatnának új káromkodásokra. Kocsis Gergely (Ljovcsik) jobb csuklóján, belül hordja a karóráját. Amikor unalmában, fintoros-lassan odanéz, akár Az idő és az ember című, soha el nem készítendő gyurmaszoborhoz is modellt állhatna. Halálosan unják egymást, csak a reklámszlogen egy fordulatát képesek kánonban kiejteni. A nem a szűziességéről híres Sura gyűlöli a nem a gyengédségéről nevezetes Ljovcsikot, Ljovcsik sunyi tekintete undorodik Sura báva pillantásától – s mindkettejüket majd' szétveti a düh, hogy mi a f...-nak (francnak stb.) kerekíti az asszony hasát a magzat, aki ugyan csak a közeljövőre ígérte magát, ám egy hevesebb állomási konfliktustól akár itt is megszülethet; és meg is születik. Vége az első résznek.

Köncz Zsuzsa felvétele

A már eddig is számos darabja közül főleg a Gyurmával nemzetközi hírnevet szerző ifjú Vasziliusz Szigarjev többféleképp csinálhatja drámát ebből az ironikus életképből, amely a visszavásároltatni szándékozott kenyérpírtóikkal hadonászó derék és nyomorúságos orosz népfiai, különböző zugvodkafőzők és vodkaáldozatok megjelenése ellenére az atmoszferikus és stíláris hatásosságon kívül kevés drámaisággal kecsegtet. S csinál is, a legnehezebbet választva. A szülés élményének hatására Sura radikálisan megváltozik: szláv lelke némi védőnői biztatás segítségével rányílik az istenire. Többé nem akar kenyérpírtózni, Moszkva bűnös nyüzsgésétől is megcsömörlik. Csak egy itteni kis ház, a felújítható fűrészgép, a tisztességes ipar és a szolid, gyermeknevelő hétköznapi érdekelné. Nem úgy persze a vétkeiben megátalkodott Ljovcsikot!

Szantner és Kocsis a korábbi, üresebb-kabarésabb karikírozás, repetitív iskolázás helyett sebzőbb összetűzéseket, veszedelmesebb konfliktusokat mutat a második részben. Csak három hét telt el, s a nőből

**Kocsis Gergely (Ljovcsik),
Szantner Anna (Sura)
és Bertalan Ágnes (Pása)**

elé fogja vetni az újszülöttet. Mivel az üzenet hallatán első meglepődésemben titkot fogadtam, csak annyit mondhatok: nem az ócska babakocsi az a díszletelem, amely nyomra vezet.

A találgatásokra az is módot adott, hogy már rég nem a Szigarjev lerakta vágányon haladtunk. Parti Nagy Lajos – Tompa Andrea fordítása alapján készített – átirata (valószínűsíthetően a rendező, Gothár Péter nyomatékos akaratából) az eredeti szöveg cselekményét, hangütését és jellemeit is alaposan módosította. Talán ez az első eset, hogy a partinagylajosság nem egészen vált be. A darab műfajilag gazdátlan lett, illogikus mozzanatok csempészték magukat a jelenetekbe, se orosz, se magyar, se modellarca nincs a színműnek. Pedig az oroszosságot az orosz nyelven (is) megszólaló felütéssel, az előcsarnok cirill betűs alkalmi felirataival, a poszt-szovjet Oroszország keserves valóságfotóinak nyüzött kiállításával, a büfé kaviáros feketekenyer-szendvicseivel is erőlteti a rendezés. Bertalan Ágnes a csecsemő számára egy uborkásüvegbe tejet, kisbőröndbe szegényes bébiholmikot csomagoló Pásájának sem tett jót, hogy öt saját és öt fogadott gyermekben edződött anyai tapasztalata egy dosztojevszkiji vallási zavarodott hangtalan imamormolásaival kell keveredjék. Lengyel Ferenc az Auróra időszámításából ki nem kecmertgett, fegyverrel handabandázó Misenykáját is bevitte ez a felfogás az erdőbe. Szirtes Ági mint az állomás inkább vodkahamisítással törődő – és az ebből következő halálesetre nagyon érzékeny – jegykiadója visszamentette magát s az alakot arra a tájra, ahol Parti Nagy Lajos ugyancsak a gyehennát (ott az öreg ház pincéjében izzó, emberégető tüzet) felszító, *Mauzóleum* című darabjában, ugyanebben a színházban mozoghatott. Az általa ábrázolt primitívség – a népi nevetéskultúrának ez a negatívja –, loncs és lomp félelmetes keveréke még Gothár bravúros architektúrájú és miliójú, ám túlcifrított (az alapromokban és alapromcsokban nem eléggé bízó) díszletét is lerázta magáról. Akárcsak Csomós Mari (Petrovna), aki a folklór siratóasszonyait, a bolondokháza hazudós nénikéit és az erőt ki tudja, miből merítő világárváit egy fekete kendős vertikálisban összesűrítve az elhibázott teremtés egy leszakadt rögét képes kiformalni (nem feledve és nem feledtetve, hogy neki is a visszaváltandó kenyérpíró szabályozza egyetemes és dilinyós eszmekörét). Ujlaki Dénes (Ványa), épp ellenkezőleg, beleágyazódik a díszletbe, annak részeként vegetál. Abszurd drámák beásottja? Nem; az ő alkoholizmusa alatt roskadt be, mélyült egyre – egészen sírra – a föld.

Gothár erős akaratú és okosan kitervelt (a díszlet osztottságával, zegzugosságával összehangolt) színészvezetése négy-öt szép alakítást termelt (az előadás elsősorban – megérdemelten – Szantner és Kocsis emeli a ranglétrán). Kovács Andrea a jelmezekkel egy kis lepukkanás-kavalkádót varázolt a penészzöld, koszszerűke állomás sivárságába (még Csomós Marin is harsog a fekete, a gyász). Rengeteg ötletet és munkát ölel fel a *Fekete tej*. Érdemes lenne például leltárszerűen leírni, mi minden van a látszólag üres és kicsiny fülkében, ahonnan Szirtes Ági Pénztárosnője nem ad ki jegyet (majd később már az sincs, aki ne adjon ki jegyet). Annyi ajtóval, ablakkal, szereléssel ékes ez a fémhasáb, hogy mindig újdonságot, látványviccet, térosztó tartalmat remélve mered rá a szem.

Egy becsületes kenyérpíró általánosan hét fokozat található. Bizonyára az olyan, kevésbé becsületesen is, mint amelyet Sura és Ljovcsik szó a pazarlásukat késvé megbánó gyanútlanokra. Noha a színházi előadásokat nem szokás a pírítóerővel mérni, Gothár Péter rendezése – hetes skálát véve – ötös fokozaton működik.

VASZILIJ SZIGARJEV: FEKETE TEJ (Kamra)

FORDÍTOTTA: Tompa Andrea. SZÍNPADRA ÍRTA: Parti Nagy Lajos. JELMEZ: Kovács Andrea m. v. DÍSZLET-RENDEZÉS: Gothár Péter.

SZEREPLŐK: Szantner Anna, Kocsis Gergely, Szirtes Ági, Lengyel Ferenc, Bertalan Ágnes, Csomós Mari m. v., Ujlaki Dénes, Somody Kálmán m. v., Czákó Klára.

TOMPA ANDREA

Ivan felnőttkora

■ DOSZTOJEVSZKIJ—RICHARD CRANE:
A KARAMAZOV TESTVÉREK ■

A Dosztojevszkij-előadások kritikája az adaptációnál kezdődik. Nagyon leegyszerűsítve: megszámoljuk, hányan lesznek a színpadon; ha sokan, akkor a hangsúly minden bizonnyal a realiztikusan ábrázolt történeten, a cselekményen lesz, valamint a közegen, amelyben a szereplők léteznek. Tehát elsősorban nem a viszonyokon és az egyes figurákon. Természetesen nem csak így lehet nagy társulatra-színpadra adaptálni Dosztojevszkij-művet, nálunk mégis ez vált gyakorlattá, s ez teszi a nagylélegzetű prózai művet a színpadon a „*Száz híres regény*” cselekményfelmondásához hasonlatossá. Az ilyen módon színre vitt *A Karamazov testvérek*ben lesz aztán számtalan cselekményszál, sok megjegyezhetetlen nevű, másod- és harmadrangú szereplő, rengeteg szín- és helyszínváltás, teaivás, ikonok, pravoszláv egyházi zene... A nagyszínpadi Dosztojevszkij-adaptációk nálunk nem szoktak sikerülni – legutóbb éppen a Vigben és a Katonában nem sikerültek –, s az ok itt is, ott is elsősorban magában az adaptációban keresendő. Talán majd akkor sikerülnek, ha az adaptátorok lemondanak a realiztikus történetmesélésről. (Ami persze hozhatna érvényes olvasatot is, de a mai színházi nyelv előbbre tart ennél.) Ha a nagy egész helyett valamelyik részlet színrevitelére vállalkoznak az alkotók, a hangsúly átkerülhet a két-háromnégy (regénye válogatja) főszereplőre és a közöttük lévő viszonyokra. Ahogy például a lengyel Andrzej Wajda vagy az orosz Kama Ginkasz adaptál Dosztojevszkijt, ők pár szereplős drámában gondolkodnak, és egy-egy szereplő világának legmélyére ásnak. Az elmúlt néhány színpadon egyetlen jelentős Dosztojevszkij-adaptációja nálunk a *Bűn és bűnhődés a rácsok mögött* című Sopsits-előadás volt (igaz, ez sem nagyszínpadon született), amely az egészségtelen hagyományt megtörve kerettörténetet, már-már önálló darabot hozott létre.

A szolnoki *Karamazov*-előadás adaptációja is jól van kiválasztva, a lehető legjobban a kínálatból. A Richard Crane által „átírt” mű (melyet tíz évvel ezelőtt játszottak először magyarul) mindössze négy szereplős, pontosabban négy színészre íródott. Színész és szerep viszonya bonyolult ebben az autonóm darabban. A realiztikus, történetmesélő Dosztojevszkij-adaptációkban nincs lehetőség a színészi metamorfózisokra, arra, hogy a színész több szerepbe bújjon. Crane verziója nem kényszermegoldás, hanem olyan adaptációs eljárás eredménye, amely lehetővé teszi, hogy feszültség teremtsen az egyazon színész által játszott szereplők között. Ennek zseniális példája Wajda *Félkegyelmű*-adaptációja, a *Nasztaszja Filippovna*, melyet előbb három, majd két szereplőre redukálva adtak elő: a japán kabuki-színész, Tamasaburo Bando egyszerre nemcsak Nasztaszja Filippovnákat alakította benne, hanem Miskin herceget is.

Crane verziójában a regény négy szereplőre lecsupaszítva jelenik meg: a színészek az alapfigurák, a négy testvér mellett rendre eljátsszák apjukat is, mintegy kézzől kézre adva egymásnak a sze-